

**Вплив сім'ї на професійне самовизначення старшокласників
(гендерний аспект)**

Танасійчук Олена Миколаївна

Анотація. Стаття присвячена вивченню теоретичних та емпіричних проблем професійного самовизначення старшокласників в залежності від таких факторів як тип дитячо-батьківських відносин та гендерних особливостей. На основі теоретично-емпіричного аналізу цієї проблематики, автор приходить до висновку про значний вплив на професійне самовизначення саме типу дитячо-батьківських відносин.

Ключові слова: професійне самовизначення, гендерні особливості, тип дитячо-батьківських відносин.

Постановка проблеми. Професійне самовизначення особистості є визначальним етапом у житті кожної людини. В залежності від того яким є цей вибір так будуватиметься майбутнє життя дитини. Дуже важливим є те, щоб цей вибір був адекватно співвіднесений з особистісними та професійними якостями особистості, з урахуванням її потреб та інтересів. На жаль, значний вплив на професійне самовизначення у нашій країні здійснюється з боку батьків та суспільства.

Для старшого юнацького віку гендерні проблеми набувають значущості, оскільки на них впливають очікування суспільства з приводу того, яку роботу повинні виконувати чоловіки, а яку – жінки. Статеворольові стереотипи сприяють тому, що юнаки виявляють цікавість до науково-технічних дисциплін, а дівчата більш схильні до сфери мистецтва та обслуговування.

Вибір майбутньої професії безпосередньо залежить від уявлень, думок, цінностей батьків. Вони, спираючись на власний досвід та вік, вважають, що мають у всьому рацію і мають право вирішувати за свою дитину. Це негативно відбивається на професійному самовизначенні особистості старшокласника

Актуальність дослідження. Сучасні психологічні дослідження займаються вивченням таких проблем у сфері професійної орієнтації старшокласників: теоретичні розробки з питань професійної орієнтації та профконсультування (М.С. Валітов, Н.Ф. Гейжан, Є.А. Клімов, Н.С. Пряжніков); дослідження самовизначення особистості (Є.І. Головаха, М.Р. Гінзбург, В.Ф. Сафін) та професійного самовизначення (Г.С. Костюк, Є.О. Клімов, І.П. Маноха); наукові праці з проблем психологічного консультування (Ф.Є. Василюк, С.В. Васьковська, П.П. Горностай); соціально-цінісною обумовленістю процесу вибору професії (В.А. Андріяшин, В.В. Зворський, В.В. Юженко); дослідженням життєвої перспективи та можливостями професійного самовизначення молоді (Є.І. Головаха, В.В. Ященко).

Формулювання мети статті: дослідити особливості вибору професії старшокласниками в залежності від статеворольових стереотипів та основних характеристик дитячо-батьківських відносин.

Виклад основного матеріалу. Основні теорії професійного самовизначення. Більшість сучасних зарубіжних теорій професійного самовизначення особистості можна узагальнити до п'яти основних: диференційно-діагностичний, психоаналітичний, теорія рішень, типологічний, теорія розвитку. Він передбачає, що професійний вибір вирішується взаємодією, взаємовпливом двох структур: особистості і структури професійних вимог; психоаналітичний напрямок - професійний вибір і професійну діяльність розуміли як пряме або непряме задоволення потреб і як процес сублимації; в теоріях рішень професійний вибір виступає як аналіз системи орієнтирів у різноманітних професійних альтернативах, що

дає змогу прийняти остаточне рішення щодо тієї чи іншої професії; типологічна теорія або «теорія професійного оточення» була запропонована Д. Голландом. Згідно з цією теорією, людина обирає вид професійної діяльності, який найбільше відповідає типові її особистості; теорія розвитку розглядає професійне становлення та професійне самовизначення в контексті онтогенетичного розвитку особистості. Професійний вибір розглядається як довготривалий процес (тривалість понад 10 років), і містить у собі низку взаємопов'язаних рішень (Е.Гінзберг) [8; с.201].

Таким чином, автори зарубіжних теорій розглядають процес професійного самовизначення, враховуючи індивідуально-психологічні особливості особистості, вимоги професії до психологічної сфери суб'єкта вибору, особливості особистісного розвитку тощо. Основна відмінність полягає у спрямованості своєї уваги на різні складові елементи процесу професійного самовизначення особистості, що зумовлюється традиціями психологічних шкіл до яких вони відносяться.

Проте існують і інші точки зору, В. Ф.Сафін, Є. О.Климов, Б. О.Федоришин розглядають професійне самовизначення – як форму життєвого, особистісного самовизначення, що передбачає узгодження особистістю своїх потреб, можливостей та вимог оточення [7; с. 66].

З аналізу поглядів різних учених, які намагалися теоретично вирішити проблему професійного вибору, випливає, що професійне самовизначення - це не лише процес прийняття рішень щодо вибору професійної діяльності, але й одна з форм активності особистості, за якої вона виступає суб'єктом власної життєдіяльності. І тому сміливість, сила волі, розум, професійна спрямованість для неї є особистісною цінністю. Як наслідок цього, професійне самовизначення є засобом реалізації суб'єктивних властивостей особистості, стилю її життя. Таким чином, успіх професійного самовизначення багато в чому залежить від власної активності суб'єкта, від його життєвої позиції, що дозволяє молодій людині цілеспрямовано,

усвідомлено, активно, докладаючи вольових зусиль, здійснювати вибір професійної діяльності та підготовку до неї.

Поняття про статеворольові стереотипи. З кожним роком суспільство стає все більш фемінізоване, все частіше підіймаються питання в різних сферах життя про рівність статей. Знання особливостей стереотипізації і соціальних стереотипів має велике значення для рівного співіснування двох половин, і також їх продуктивної і безконфліктної взаємодії, а вивчення гендерних стереотипів стає час за часом все більш актуальним [4; с. 63].

В сучасних дослідженнях доведено, що безперечний вплив на вибір професії мають статеворольові стереотипи. Уявлення про жіночі та чоловічі професії – один із найбільш яскравих прикладів прояву гендерних стереотипів.

Методологічною основою дослідження є концепції вітчизняних та зарубіжних вчених про сутність явища стереотипізації та процесу професійного самовизначення особистості. Теоретичною основою є роботи таких вчених, як Д. Майєрс, В. В.Рубцов, С. Форвард, Д. Торрес, Р. И. Мокшанцев, К. Хартлі, И. В. Грошев [2-6] та інші, які внесли великий внесок щодо вивчення проблеми формування і становлення статеворольових стереотипів у сучасному суспільстві.

Характеристика вибірки і методик дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі гімназії № 20 Херсонської міської ради. Участь брали учні 10 - тих класів у віці 16-17 років, а також їх батьки. Всього брало участь в дослідженні 50 старшокласників: 25 дівчат і 25 юнаків. Саме в цьому віці гостро ставиться питання вибору професії та подальшому навчанні за обраною спеціальністю, оскільки професійне самовизначення є новоутворенням цього вікового періоду.

У дослідженні використовувалися наступні методики:

- «Опитувальник професійних переваг» (модифікація тесту Д. Голланда) - дає можливість визначити професійну спрямованість особистості і ступінь її вираженості з урахуванням інтересів і здібностей особистості;
- методика «Діагностика батьківського ставлення» (Г. Я. Варга, В. В. Століна) - спрямована на визначення особливостей ставлення батьків по відношенню до дітей;
- анкета «Хто впливає на ваш вибір професії?» (авторська) - дослідження суб'єктивного сприйняття старшокласників власної самостійності і впливу з боку батьків.

Результати дослідження. У ході вивчення й обробки отриманих результатів ми дійшли висновку, що 32% дівчат і 69% юнаків мають невизначений статус професійного самовизначення відповідно до методики «Опитувальник професійних переваг» (модифікація тесту Д. Голланда). Крім того за цією методикою дівчата вибирають такі типи професійної спрямованості як:

- Артистичний - 53%
- Підприємницький - 34%
- Соціальний - 13%

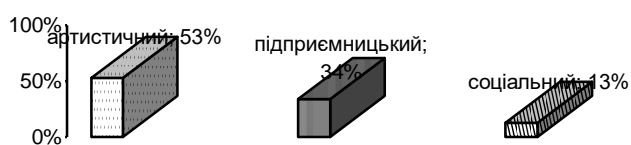

Рис. 1 Результати за методикою «Опитувальник професійних переваг» дівчат

Юнаки вибирають такі типи як:

- Реалістичний - 13%
- Підприємницький - 33%
- Досліджуваний - 20%
- Артистичний - 27%
- Соціальний - 7%

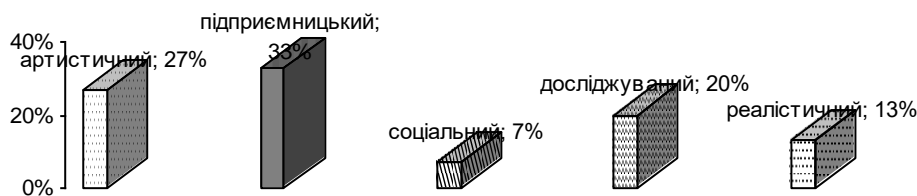

Рис. 2 Результати за методикою «Опитувальник професійних переваг» юнаків

Отримані результати свідчать про те, що вплив статевої ролі як на юнаків, так і на дівчат досить значний, оскільки 66% як юнаків так і дівчат, обирають тип професії, що відповідає уявленню суспільства про «чоловічі» (досліджуваний, реалістичний та підприємницький типи) та «жіночі» (артистичний та соціальний типи) спеціальності.

Другий фактор, який був досліджений, це вплив батьків на старшокласників. За результатами методики діагностики батьківського відношення (Г. Я. Варга, В. В. Століна) можна говорити про те, що вплив з боку батьків дуже значний, оскільки спостерігається високий рівень контролю за життям дитини. Ми отримали такий розподіл результатів:

Таблиця 1.

Розподіл результатів рівня авторитарної гіперсоціалізації батьків по відношенню до дітей

Рівень авторитарної гіперсоціалізації	Дівчата	Юнаки
Високий	68%	96%
Середній	24%	-
Низький	8%	4%

Крім того, дитина сприймається батьками як слабка і не на що нездатна, проявляється з боку батьків прагнення до інфантилізації дитини, особливо дівчат:

Таблиця 2.

Розподіл результатів рівня інфантилізації дітей батьками

Рівень інфантилізації	Дівчата	Юнаки
Високий	60%	44%
Низький	40%	56%

Важливо зазначити також отримані результати за анкетною «Хто впливає на ваш вибір професії?». Юнаки відчують значний вплив батьків (64%), хоча зазначають, що стали самостійними ще в середньому шкільному віці (80%). Дівчата менш відчують вплив батьків (лише 36%).

Таблиця 3.

Показники суб'єктивного відчуття старшокласників щодо періоду, коли вони стали самостійними

Шкільний період, коли стали самостійними	Дівчата	Юнаки
Молодший	20%	-
Середній	64%	80%
Старший	12%	20%
		-
Досить рано	4%	-

Висновки:

1. В результаті проведеного психодіагностичного дослідження підтверджується наявність явища стереотипізації по відношенню до професійної спрямованості на сьогоdnішньому етапі розвитку суспільства. Отримані результати свідчать, що статоворольові стереотипи впливають на вибір професії і юнаків, і дівчат. 66% дівчат і 66% юнаків обирають професії, які відповідають уявленням суспільства, і лише 34% дівчат і 34% юнаків

вільні у своєму виборі від гендерних уявлень. На жаль, в гендерних стереотипах проявляються статеворольові переваги, які детермінуються під впливом соціокультурних, естетичних та інших чинників. Проте з іншого боку, статеворольові стереотипи дозволяють дитині зрозуміти цінності та норми існуючого суспільства та адаптуватися в ньому без будь-яких ускладнень.

2. Вплив батьків досить значний і є вирішальним при професійному самовизначенні старшокласників, про що свідчить високий рівень авторитарної гіперсоціалізації і інфантилізації дітей, які проявляються в прагненні захистити дітей від життєвих проблем, направляючи їх на той шлях, який вони вважають правильним, крім того батьки приписують ознаки соціальної незрілості дітям. Через такі уявлення батьки рідко враховують бажання та інтереси дитини, спираючись на власний досвід, престиж і можливості кар'єрного росту в тій чи іншій професії. Необхідно в першу чергу при профорієнтації старшокласників працювати з їхніми батьками.

Список використаної літератури:

1. Гинзбург, М. Р. Психологическое содержание личностного самоопределения [Текст] / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии.- 1994.- №3.
2. Грошев, І. В. Гендерні образи у рекламі [Текст] / І. В. Грошев // Питання психології. – 2000. – № 6. – С. 38-49.
3. Дружинин, В. Н. Психология семьи [Текст] / В. Н. Дружинин – М.: КСП, 1996. – 160 с.
4. Кльоцина, І. С. Від психології статі – до гендерних досліджень у психології. [Текст] / І. С. Кльоцина // Питання психології. – 2003. – № 1. – С. 61-78.
5. Кльоцина, І. С. Теоретичні проблеми гендерної психології [Текст] / І. С. Кльоцина // Світ психології. – 2001. – № 4. – С. 162-178.

6. Масачутов, Р. М. Гендерні відмінності у виявах аутоагресії у підлітків [Текст] / Р. М. Масачутов // Питання психології. – 2003. – № 3. – С. 35-42.
7. Никонов, Г. П. Психологический аспект самоопределения [Текст] / Г. П. Никонов, В. Ф. Сафин // Психологический журнал. -1984. - № 4.- С.65-74.
8. Пряжнікова, Е. Ю. Профорієнтація [Текст] / Е. Ю. Пряжнікова, Н. С. Пряжніков. – М.: Академія, 2008. – 496 с.

**Влияние семьи на профессиональное самоопределение личности
(гендерный аспект)**

Аннотация: статья посвящена изучению теоретических та эмпирических проблем профессионального самоопределения старшеклассников в зависимости от таких факторов как тип детско-родительских отношений и гендерных особенностей. На основе теоретико-эмпирического анализа этой проблематики, автор приходит к выводу про значительное влияние на профессиональное самоопределение именно типа детско-родительских отношений.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, гендерные особенности, тип детско-родительских отношений.

**Influence of the family on the self-determination of the individual professional
(gender aspect)**

Abstract. The article is devoted to the study of theoretical and empirical problems of professional determination, depending on such factors as the type of parent-child relations and gender characteristics. On the basis of theoretical and empirical analysis of this issue, the author comes to a conclusion that the type of

parent-child relationships has significant impact on the professional self-determination.

Keywords: professional self-determination, gender characteristics, the type of parent-child relationships.